Utak Európába

Tüskés Tibor könyvéről

Milyen volt a régi turista és milyen a mai? Salzburg utcáit járva, a csak kirakatot nézők tömegét szemlélve töpreng ezen *Tüskés Tibor*. A régire Fülep Lajost hozza föl példának. A nagy művészettörténész az Uffizi egyetlen képe előtt képes volt naphosszat elüldögélni. Elmélyült műértők és művészetbarátok persze ma is akadnak, az arány azonban — jól érzékeli ezt Tüskés — a merkantilista mohóság javára riasztóan megváltozott: „A mai turisták csapatokba verődnek, és mint nagy, tarka sáskarajok lepik el a városokat. (...) Mindent készen tálalnak eléje, mindent készre vár, nincs ideje az elmélyedésre, és ha az idegen városban az utcára lép, csak a boltokon tapad meg a szeme."

Milyen turista Tüskés Tibor? Nem annyira az irodalomtörténész, a kritikus néz körül, mint inkább az egyszerű utazó. De olyan utas, akit az Európa iránti őszinte csodálat, a minél több értéket megismerni akaró kíváncsiság jellemez. Tüskés azt vallja, „utazni ma is azért kell, hogy kérdéseinket jobban lássuk, és megtanuljunk kételkedni. (...) A turizmus, az idegenforgalom nem szükségképpen és nem mindenütt könyörtelen és kiábrándító »hadviselés«. Az eszmélő érdeklődés, a szellemi gyarapodás és gazdagodás alkalma is lehet." Már könyve előszavában kijelenti, hogy világkörüli utazást, afrikai városokat, egzotikus izgalmat és kalandokat ne várjon az olvasó. Az útikönyvekkel nem kíván versenyre kelni, épp azt keresi, ami hiányzik belőlük, amire azok ügyet se vetnek. „A romok, a paloták, a templomok, a szobrok, a képek mögött az ember, a mai élet érdekelt igazán" — írja egy helyen. A bédekkerek szenzációi helyett az ember felé fordul. Velencében is „az itt élő emberek arcára" figyel: „titkukat kutatom, sorsukba akarok látni".

Az *Utak Európába* szerzőjének egyik legrokonszenvesebb vonása a hazájához, a magyar kultúrához való ragaszkodása. Egy XVIII. századi magyar utazó, Sándor István munkájáról írja: „A levelek lépten-nyomon fölfedik, hogy írójuk magyar szemmel tekint szét Európában, és beszámolóját honi olvasóknak szánja. Ahol alkalma van, utal a hazai történelemre, a magyar vonatkozásokra és párhuzamokra. Kitűnően ismeri a magyar históriát." Mindez Tüskés könyvére is érvényes. Szerzőnk mindenütt otthon érzi magát, de a magyar múlt és jelen gondjai mindenhová elkísérik. Szüntelenül összehasonlít: Salzburg „kaszárnya-barokkja" helyett inkább Győr és Veszprém épületeire voksol, Béccsel — miként Illyés — csak „futólag" ismerkedik, idegenkedéssel nézi a Burg kincstárát, Ferenc József hálószobáját, a „tortadísz" Strauss-emlékművet. Olykor már maga is aggódik: „Vagy csak az irigység beszél belőlem? Annak az utasnak a meddő sóvárgása, aki a Duna-Tisza közéről, a hajdani szarmata síkságról indul el, és nem meri bevallani hiányait, fogyatékosságait? Talán mégsem csak az." A szomszéd országokban a különféle nemzetiségek egymás mellett élésének módozatai izgatják, nem kerülik el figyelmét a határon kívüli magyar emlékek. Nagyszombatban, Kodály városában egyetlen táblát sem talál, mely a nagy zeneszerzőre emlékeztet. Romániában Gy. Szabó Bélát és Tamási Gáspárt keresi föl, s örömmel ír a kilencszáz lelket számláló szlavóniai magyar falu, Kórógy lakóinak „ódon zamatú", „képzeletet mozgató" nyelvéről. Az ausztriai fejezetben Szépfalusi Istvánnak a burgenlandi magyarokról írt könyvét emlegeti.

Tüskés elárasztatná könyvét olvasmányaiból vett adatokkal. Ehelyett inkább saját útiéleményeinek visszaadására törekszik, s pontos, tényszerű megfigyeléseit közli. Az általánosabb érdeklődésre számot tartó dolgok mellett (hogyan renoválnak, modernizálnak Hvar szigetén, milyen a finn építészet stb.) elmondja saját apró kalandjait is, az utazás kisebb-nagyobb fiaskóit is leírja — humorral, kedéllyel. A színességet azonban nem hajszolja, nem erőlteti a szórakoztató, elbeszélő modort. Stílusában az egyszerű, tárgyilagos előadásmódot értékeljük. A peregrinusokra, a külföldön tanuló diákokra hivatkozik Tüskés Tibor. Meg Apáczaira, Tótfalusira, Pápai Párizra, Zrínyire, Széchenyire, Wesselényire, Illyésre és Tamásira. Hazajöttek mindnyájan „az élményt, a tapasztalatot, a tudást megosztani. *Utazni azért kell, hogy hazatérhessünk.* Utazni azért érdemes, hogy önmagunkhoz közelebb kerüljünk." *(Kozmosz)*

Olasz Sándor

Tapodi Ilona KŐSZEG

Annus József

REXI

Még mindig hiányzott a cigaretta. Különösen így előadás után, és éppen itt, a lenyúzott bőrű ecetfa mellett, ahol a vedlett hirdetőoszlop enyhelyében csihantotta máskor az öngyújtóját.

Ilyenkor mindig átsuhan agyán az elmondott előadás rövid vázlata, előbukkannak a hiányok. Most is eléje ugrott egy fontos alpont, amelyre nem kerített sort. Talán épp az aprócska incidens miatt: egy kékköpenyes alak dübörgött be az óra közepén, valami új pasas a tanulmányi osztályon vagy a gazdaságin, aki tűzrendészeti előírásokat emlegetve trappolt végig a termen, rángatta a függönyöket, megrázogatta a villanykapcsolókat, még egy üvegajtós szekrénybe is belekapaszkodott, s úgy döngette, hogy belül összeborultak a könyvek, a szekrény tetején pedig táncba kezdett egy régről ottfeledett, száraz levelekkel szomorkodó virágcserép. Szólni kellett volna a fickónak! Röviden, de erélyesen figyelmeztetni, hogy itt előadás folyik. Mégsem szólt. Ismerve magát: fogalmazhat ő akármilyen frappánsan, a másik egyetlen buta mondata megsemmisítheti; látszik a férfin a bunkók magabiztossága, az efféle nem kegyelmez. Megvárta hát türelemmel, amíg amaz óriás szandáljaiban kicsattog az ajtón. Csupán egy apró fintort vágott, miközben félrefordított fejjel a mennyezetre sandított. A hallgatóknak ez is elég volt: harsány nevetéssel honorálták a grimaszt. Ő azonban gyorsan leintette őket, ijedten az ajtó felé pillantva, nem lép-e vissza a kékköpenyes, esetleg maga előtt tartva időközben géppisztollyá változott sárga collstokját. Igen, ennyi elég, hogy kizökkenjen az ember.

A túloldalon a kutya fel se tűnt volna, pedig bizonyosan látta már akkor, amikor a kapun kilépett, de az alighanem mozdulatlan és észrevétlen ült a kuka mellett. Most azonban figyelni kellett rá, mert a barna testű, fekete fejű német juhász hirtelen felugrott, majd ugyanilyen villanásnyi idő alatt úgyszólván belecsapódott a betonjárdába. Nyakán az örv, annak folytatásában a póráz megfeszült, még a kocsma előtti kerékpártartó hosszú létrája — amelynek egyik fogához a szíj végét kötötték — is kimozdult a helyéből. A kutya rövidet, éleset sikkantott, mintha kést döftek volna belé, s a penge szúrása azonnal végzett volna vele. Pedig a görbe, svájcisapkás férfi le sem hajolt az állathoz. Fölötte állt, kissé imbolyogva, és csak a mutatóujjával fenyegette a kutyát. Lendült azonban a lába: hatalmasat rúgott a fekvő állat szügyébe. Az megismételte előbbi kínos mutatványát, ugyanúgy a hidegrázós, rövid nyüszítést. A hajlott hátú ismét mutatóujját nyújtotta ki, némán fenyegetőzött. Bizonytalanul megfordult, s a félretolt rácsba fogózva visszakapaszkodott a kocsmaajtóba. Onnan még visszanézett, aztán eltűnt a délutáni verőfényből a sötét barlangba.

A kutya visszaült a kuka mellé. Fejét szégyenlősen előrenyújtva tartotta. Sem a lábára leengedni, sem gangosan fölemelni nem volt mersze.

Ő kinézett a sugárútra, leste a villamost. A sínek üresek voltak még. Átballagott a túlsó járdára. Négy-öt méterről nézte az enyhén lihegő, fáradt állatot. A borzongás most futott végig rajta. A kutya csak a szemét fordította feléje, láthatóan azért, mert a fejét nem merte mozdítani. És az a szem rimánkodott, könyörgött, esdekelt: ne rúgj, ne üss, ne bánts! Mondd meg inkább, mit tegyek, hogyan tartsam a fejemet, a fülemet, a számat s én úgy csinálom, csak ne, csak ne...

Ekkor perdült ki újra az ajtón a félrészeg svájcisapkás. Kezében fröccs, szája sarkában cigarettacsutka. Egyet rúgott most, talán nem is nagyot, mert az eb most nem emelkedett a levegőbe, csak elnyúlt megadón, gyenge nyöszörgést hallatva.

Már lépett volna a meggörnyedt vandál felé, de az most olyan hirtelen libbent vissza a kocsmába, mint egy fürge árnyék. Közelebb somfordált mégis, de a kerékpártartó vaslétra előtt megállt. A kutya ránézett megint, s ugyanúgy elnyúlt, megadón várva a rúgást, mint előbb, amikor a fröccsös kilépett. Nem közelített hát tovább, csak halkan, szinte suttogva odaszólt:

— Kutyus, nyugodj meg, kutyuskám... Én nem bántalak...

Az — mintha értené — kissé följebb emelte állát, szemét pedig — ő úgy látta — hálásan csillantotta rá, szinte köszönve a pártfogást. Most látta csak, milyen gyönyörű példány ez a német juhász. Ő ugyan kutyát nem tart, s ha módját találná, akkor is pulit, esetleg kuvaszt szerezne. De ez más, mint a többi gangosan sétálgató, autóból vigyorgó társa. Ez, illetve ő: más. Ő már egyedi példány, mert ismerős, ráadásul kiszolgáltatott, védelemre szoruló.

— Hogy hívnak, kutyus? — kérdezte most ugyanolyan suttogva, majd ijedten körbepillantva, amint az infantilis, röhejes mondatot felfogta. Próbálkozott mégis: — Néró..., Hektor... — ám a kutya nem reagált egyik megszólításra sem. Szemét is levette róla, fejét pedig visszaigazította abba a szégyenlős középtartásba.

— Kutyuska... — próbálkozott ő ismét. Picit feléje fordult az megint, farkát pedig átbillentette a másik oldalra. Már-már barátságos szemmel nézett föl rá. Ő megint előbbre araszolt, az állat most nem ijedt meg. Öccsétől hallotta valamikor, hogy ilyen helyzetben nem kinyújtott tenyérrel, hanem a kutya elé tartott kézfejjel kell közelíteni, akkor az eb azonnal bizalmába fogad, mert nem mutatunk ártó szándékot. Már készítette ujjait barátságos ernyedtségben, közelébb is csusszant megint, amikor a svájcisapkás kilódult az ajtón. Mindkét keze a zsebben feszült, ám egy pillanatra megtántorodott, ezért kikapta mindkettőt hirtelen, egyikkel megtámaszkodott a kukában. Kevéske egyensúlyozás után lendítette is a lábát.

— Aúúú! — vonyított föl a kutya.

— Ember! — lépett most már ő is határozott és gyors mozdulatokkal a rúgdosó felé. — Miért csinálja ezt?

— Ha! Kis állatbarátom... Apuskám! Osztán mi az isten közöd van neked ehhez, mi? Ez a dög az enyém. Értve? Ha akarom, itt nyúzom meg. Értve? És ebbe nincs belepofázás! Na...

A borgőzös lehelet szinte beborította. Már enyhe hányingert is érzett. Máskor már föladta volna az ilyesféle méltatlan és valójában nevetséges küzdelmet, most azonban ott tartotta valami. Igen, az a könyörgő, segélyt kérő meleg tekintet, a kutya barátságos két szeme, amely — furcsa paradoxon — olyan emberi a borostás arcban ugrándozó savószín szemekhez képest.

A svájcisapkás most újra rúgott. Fűző nélküli redves, hegyes orrú cipője nem érte el az állatot, az mégis felnyögött.

— Elég legyen! — hörögte most ő, a maga számára is idegen artikulációval, magán kívül szinte. Előbb táskáját himbálta meg, mintha azzal akarná főbekólintani a másikat, aztán mégis leeresztette, szabad kezével pedig már nyugalmat erőltetve fogta meg a rugdosó vállát. Nem is szorította, inkább csak rátette tenyerét a keshedt zakó foszladozó válltömésére. Enyhén megrázta azért:

— Ember... — súgta már-már szelíden.

— Rexi! Rexi! — sziszegte amaz alig hallhatón, majd kissé erősebben szólt: — Rexi! Bántja a gazdit! Rexi, bánt...

A kutya ekkor úgy ugrott föl, mintha áramütés érte volna. Megnyúlt, megfeszült, akár a húr. Ínye felszaladt a villogó fehér fogakon. Halkan, majdnem csak duruzsolva morgott, amikor elkapta és átharapta a tanár úr lábát...

Barátaim, kortársaim

László Gyula emlékrajzai

Szabó Lőrinc

Remenyik Zsigmond

Döbling

Baka István verseskötetéről

Súlyos, megdöbbentő, megrázó, felkavaró, szorongató... E jelzők jutnak eszünkbe *Baka István* harmadik verseskötetének olvasása közben. Illetve — nem jutnak eszünkbe. *Átéljük* mindezen hatást, olyannyira, hogy az élmény a józan tudat számára feldolgozatlan marad. S nem is csupán a friss élmény hatása ez. Sokadszori — s márpedig Baka István verseihez újra és újra visszatérünk! — olvasás után is felkavarodik bennünk a már-már megkövesedve lerakódott közöny; átérezzük nemzeti és társadalmi létünk csapdáit; a lehető legélesebben sejlenek fel a századvég szorongató látomásai; s mindezen hatások együttese jajdul fel bennünk is e sorral: *„ki szülhet engem újra e világra"*. (Döbling)

E kötet a szokottnál is szervesebben kapcsolódik a költő előző köteteihez. Következetes költészet ez; történelmi események és történelmi jellemek megidézésének láncszemeiből áll össze az a parabolisztikus ív, amely a történelmi jelen kérdéseire keres egyértelmű feleletet. S még ott is egyetemes tanulságokat nyújt ez a líra, ahol szubjektív élményekből táplálkozik.

Következetes költészet ez, írtam az imént. Következetes, ámde — legnagyobb örömünkre — nem egyenletes. Úgy tűnik, egyre erősebbé, keményebbé, rászorítottabbá válik. Ugyanakkor nyelvében is gazdagodik. Metafórái, szóképei, jelzői egyre dúsabbak; s a hagyományos versformák is megújulva állnak előttünk.

De a legfontosabb — természetesen — a versekben rejlő kiáltvány. Amely mozgósításra szólít fel; hogy ne fogadjuk el saját gyengeségünk és tehetetlenségünk kényelmes kibúvóját. *„Csend van. Köröttem alszik Magyarország."* — írja Liszt Ferenc éjszakája a Hal-téri házban című versében; majd sok-sok szorongató képpel emeli egyetemessé a közöny és belenyugvás mindinkább őrjítő eluralkodását az emberiségen; hogy aztán korbácsként csattanjon a könyv utolsó oldalán a figyelmeztetés: *„nincsen pokol, mert pokolibb a menny"*. (Döbling)

A legjellemzőbbnek azonban e költészetre azt a négysoros verset érzem, amelyet Baka István „A századvég költőihez" intéz: *„A húsként pirosló alkonyatot / ellepték csillag-kukacok, — hiába / vágjuk a holdfényt hagymakarikákra: / nem nyomja el a rothadásszagot."*

E négy sor biztosan nem a legerősebb darabja e kötetnek. Ám a leghívebben fejezi ki azonban azt a költői tartást, azt a mindinkább példává váló, célzatos következetességet, amely Baka Istvánt fokozatosan jelentős költőink közé emeli. *(Szépirodalmi)*

Tamási Orosz János